

Karlo Veliki, Europa i mi

*Ivica Musa**

Europu — kutak Zemlje u kojemu živimo — vrednujemo različito. Ipak, nipošto nećemo reći da je ovo beznačajan dio našega planeta. Bilo da ju nazivamo predvodnicom svega što je civilizacijski univerzalno, gospodarski i tehnički napredno, politički slobodno, duhom otvoreno, bilo da u njezinoj povijesti tražimo praišvor svekolike sučeljenosti, agresivnosti, nehumanosti, eksploatacije...

Europa nije nastala kao oblik zemljopisne–političke nužnosti; kao posljedica upućenosti ljudi prema nekoj osovini prometno–trgovačkoga susretanja (Mediterran) ili žili kucavici (Nil, Mezopotamija, Ganges). Nastala je iz jednoga iznimnog napora ljudskoga društva, traženja identiteta usprkos vanjskim čimbenicima, u prihvaćanju da njezini narodi imaju posebno poslanje u *christianitas* — općoj kršćanskoj uljudbi koja se polako stvarala.

Europa je djelo njezinih žitelja. Pothvat je to razvidan u sudbinama njezinih predvodnika i u idejama koje su inspirirale njezine vođe. Budući da pojam Europe u antici ne postoji kao cjelina koja bi tvorila neku zasebnu civilizaciju (tu je ulogu imao Rim sa svojom mediteranskom orijentacijom), njezina je vremenska kolijevka očito srednji vijek. A »materinski jezik Europe je kršćanstvo« (Goethe), duhovna kolijevka s kojom se to razdoblje sretno ili nesretno, ali s pravom poistovjećuje, bez obzira što je uloženo podosta napora da se kršćanskim korijenima Europe pridodaju i neke druge (važne) identifikacijske naznake: npr. grčka kultura, rimska pravna i politička tradicija itd.

Ove godine bilježi se 1200 godina od smrti Karla Velikog (2. travnja 742. ili 747./748. — 28. siječnja 814.), osobe s daleko najviše asocijacija kada je u pitanju nastanak Europe i formiranje nosivih stupova njezine političke i civilizacijske zgrade. Bio je vladar Franaka, kasnije i imperator obnovljenoga (zapadnoga) rimskog carstva. Posjedovao je znatnu moć, političku i vojnu, nipošto znatno veću negoli mnogobrojni drugi vladari u Europi i izvan nje. Poziciju moći iskoristio je da provede svoje ideje, u čemu je u velikoj mjeri i uspio, za razliku od mnogobrojnih drugih vladara. Moć i njezina uporaba nikada nije jednoznačna. Moć čuva pravdu, ali i stvara nepravdu. Vladavina Karla Velikog u tom temeljnom odnosu prema moći nije bila načelno drugačija od drugih. Može li itko tko je koristio moć opstati pred sudom povijesti te zadržati kvalifikaciju veličine? Jesu li moćnici uistinu učinili nešto vrijedno ili su sebi pripisali uspjehe zajednice koju

* Mr. sc. Ivica Musa, Filozofski fakultet Družbe Isusove u Zagrebu. Adresa: Jordanovac 110, P.P. 169, 10000 Zagreb, Hrvatska. E-pošta: musa@fdi.hr

su vodili? Ili su možda sami sebi prisvojili pravo po sebi nazivati nove »epohe«, ove ili one »renesanse«, »prijelomne događaje« povijesti, »revolucije« i slične naznake njihove posebnosti ili čak genijalnosti. Mjesto Karla Velikoga u povijesti Europe nipošto nije lišeno ove dvojbe, štoviše, polemike oko njegova značenja ne prestaju ni danas.

O dvanaeststoljetnoj obljetnici smrti Karla Velikog njegovi baštinici Europljani još ga uvijek imenuju onako kako bijaše nazvan za života: *pater Europae*. I to u vrijeme kada se Europa trsi afirmirati svoj identitet kao poglavito ekonomski utemeljen, multikulturalno rastegnuto do neprepoznatljivosti, s birokratskom netrpeljivošću prema pokazivanju bilo kakvih idejnih a posebno religijskih karakteristika vlastitoga identiteta. Nije li nazočan strah da bi te potiskivane karakteristike Europi mogle podariti prepoznatljivu humanu i kulturnu crtu, ali i stvarnu povijesnu težinu? Jer ova je Europa kao i svaka ljudska civilizacija nastala u velikome naporu, u »krvi i znoju« naraštaja koji su imali — kako danas volimo reći — viziju.

Pa — kakva je bila vizija »očeva« te veličine, ove naše male ili velike Europe? Nepoznati pjesnik, dvoranin na dvoru Karla Velikoga, nazvat će ga 799. god. u Paderbornu »*rex pater Europae*«. Čini se da to ostaje poetski naziv s kojim se on sam za života vjerojatno nije poistovjetio. Pojam »Europa« nije upotrijebljen u *Annalis regni Francorum* — carskim analima. Slično i Einhard, glasoviti biograf Karla Velikoga, ne spominje Europu u svojoj *Vita Karoli Magni*. Europa njegova vremena prilično je neodređen zemljopisni pojam koji još nema ništa od atributa koji mu se danas pridaju.

Nepobitnost ovih činjenica ne niječe, već naprotiv potvrđuje ovu časnu i zahtjevni titulu — *otac Europe*. Jer Karlo je bio onaj koji je toj neodređenosti, ne samo geografskoj, dao sve ono što ju tako jasno diferencira u odnosu na svako drugo vrijeme i prostor u povijesti čovječanstva, usprkos brojnim pokušajima niveliranja i osporavanja.

S obzirom da se osporava značaj i uloga Europe u svjetskoj povijesti, sasvim je logična zamjedba da će slična sudbina pratiti i lik i djelo osobe koja je tako tijesno i aktivno povezana s korijenima ove ideje. Kričička povijesna misao iscijedila je sve moguće potencijalne minuse Karla Velikog, uspoređujući ga s mnoštvom nedorečenih i kontroverznih političkih karijera kasnijih vremena. No nedostaje veličina i trajnost postignutoga državničkog opusa koje bi stajalo kao protuteža Karlovom. Ako se u Karlu vidi ponajviše ili isključivo nasilnika koji nemilosrdno gradi svoju viziju bez osvrtnja na tuđa stradanja, kako to da nam oponašatelji njegove nasilnosti nisu podarili ništa od trajnosti njegovih pothvata? Ili kako to da je navodni »oportunist« ostavio u naslijeđe temelje pravnih odnosa na kojima se u XX. stoljeću gradila Europa jedinstva i suradnje? Ili kako to da je egoist koji hlepi samo za osobnom čašću i moći udario temelje jednoga novog kolektivnog identiteta koji uključuje ideju služenja sve do samozatajnosti?

Nije nedostajalo ni aktivnih oponašatelja njegova epohalnog djela. Napoleon će se pokušati omjeriti kao nasljednik Karla Velikog, oplijeniti će trezor kapele u Aachenu, pri krunidbi u Notre Dame ceremonijalno će se nositi mač Karla

Velikog; kruna i žezlo kojima je Napoleon okrunjen također su replike iz Karlova vremena. Sjaj Napoleonove vladavine i danas fascinira suvremenike koji zaboravljaju da su njegovi projekti propali i vojno i politički, kasnije oponašani u vizijama opasnih avanturista. Samo 200 godina od njegove propasti, Napoleon je poglavito simbol individualističkoga postignuća, bez obzira na katastrofalne posljedice takve ambicije, kolateralne štete jednoga nabujalog ega.

1000 godina prije propasti Napoleona umro je Karlo Veliki. Nije bljesnuo kao njegov čitav milenij mladi obožavatelj, vladao je dugo i polako stvarao ono što će ostati vrijedna baština po kojoj ga i danas spominjemo. Nije bio opsjednut vlastitom veličinom niti je imao projekata koje bi smatrao grandioznim. Za razliku od Napoleona, koji je u ime slobode kršio zakone i sve okrenuo naglavačke, a sve to u epohi vladavine razuma, Karlo u svemu traži legitimitet, nadmoćan razlog koji nije samovolja niti demonstracija moći kao takve.

Na prvi pogled, i njegovo se carstvo dezintegriralo nedugo poslije njegove smrti. Unutar franačkoga rimskog carstva, unuci su se sukobili međusobno podijelivši zemlje između sebe, dok su upadi Normana, Saracena, a kasnije i Mađara ozbiljno uzdrmali kršćansku Europu zaprijetivši da se sve postignuto trajno povrati u tamu barbarstva. Europa je ipak opstala i od 10. stoljeća bilježi stalan uspon utemeljen na ideji obnove rimskoga carstva, ali izričito po modelu koji je već instaurirao Karlo Veliki.

Što je bio stvarni učinak djelovanja ovoga vladara? Točno je da Karlo nije mogao imati na umu formiranje nečega što će se kasnije nazvati Europom. Njegova je vizija bila formirati i učvrstiti *imperium christianum*, ne bilo koje carstvo i ne bez poveznice s prethodnim povijesnim strukturama, podosta različito od kasnijih moćnika s kojima je svijet započinjao. Karlo želi legitimitet vlasti i pothvata koje želi poduzimati. Tri su izvora toga legitimiteta, tri njegova spontana i(li) posredovana izbora koja daju pečat svemu što je činio.

Prvo je, ne samo po naslijeđu i spontanosti reakcije, činjenica da je on bio ratnik. Uspjeh ratniku daje legitimitet i obvezu koristiti se uspjehom na bojnome polju. To je mučno za poražene, ali takav je konsenzus stanja poslije boja.

Drugo: mačem je Karlo pokazao sposobnost biti vođom, vođom skupine naroda i plemena kojima je pokušao istovremeno dati i legitimitet pripadnosti nadplemenskome, nadetničkom carstvu, obnavljajući ideju *imperium romanum*.

Treće: taj je *imperium* novo utemeljenje našao u kršćanskoj viziji poslanja Rimskoga Carstva, koje je providnosno pripravljeno da sve narode privede spasenju po Crkvi. Zadaća je imperatora, prema tome, štiti Crkvu izvana i iznutra, podržavati svjetovnom silom njezine inicijative te voditi brigu oko duhovnoga zdravlja svojih podanika koji nisu samo njegovi podanici, već prije svega građani carstva *civitas christiana* kojemu je imperator prvi služitelj. A služio je na svoj način: autoritativno i učinkovito gradio je strukture i institucije nove Europe: samostane i samostanske škole, biskupije i skriptorije, standardizirao sredstva komunikacije (latinski jezik) i obrednoga slavlja (rimska liturgija), uvodio vladavinu zakona, promovirao kršćanski etos i duh društvene solidarnosti i odgovornosti, ustrojio temeljna pravila ekonomskoga i monetarnog poslovanja, kao i estetske,

umjetniče i graditeljske norme. Ponajviše od svega, svojim je podanicima ostavio u baštinu identitet nove pripadnosti stvarnosti moćnoj po snazi preobražaja, snazi vjere koja nadvladava ograničenja kultura, jezika i plemenskih datosti jedne epohe.

Što je, na koncu, politička baština Karla Velikog? Od njegovog vremena Europa je svojoj i svjetskoj povijesti podarila niz moćnih vladara, vrsnih generala, mnoštvo reformatora, nemali broj revolucionara, zanesenjaka, anarhista, ali i umjetnika, dobročinitelja i svetaca. Njihov je ukupni učinak Europa kakvu vidimo. Jesu li dalje gradili ili razgrađivali Karlovu baštinu nameće se kao ključ vrijednosne prosudbe njihova djelovanja. Sve je drugo antieuropsko negiranje povijesti.

Omnem Europam omni bonitate repletam reliquit... [Ostavio je cijelu Europu ispunjenu svakim dobrom] (Nithardus, *Historiae*, MGH). Procijenjen tako od suvremenika, zaslužuje trajnost sjećanja koje priziva zadaću očinstva, zadaću očuvanja riznice zajedničkoga materijalnog i duhovnog dobra staroga kontinenta.